

ПРЕРОМАНТИЧНІ РИСИ ПОЕТИЧНОГО ДОРОБКУ ТИМОНА ЗАБОРОВСЬКОГО

У статті розглянуто преромантичні риси у творчості Тимона Заборовського.

Ключові слова: преромантичні тенденції, «українська школа», кременецький осередок, «українське пограниччя», класицизм, сентименталізм.

В статье рассмотрены предромантические черты в творчестве Тимона Заборовского.

Ключевые слова: предромантические тенденции, «украинская школа», кременецкий центр, «украинское пограничье», классицизм, сентиментализм.

The article describes the previous romantic features in the works of Timon Zaborovsky.

Keywords: previous romantic trends, «Ukrainian school», Kremenets center, «Ukrainian frontier», classicism, sentimentalism.

У польській літературі на зламі XVII-XIX ст. розвиваються явища класицизму, сентименталізму та преромантизму. Важливо, що преромантичні тенденції стали основою романтичної літератури. Адже також користувалися фольклором та історією, а це, як відомо, було основою літератури того часу. У зв'язку з цим цілком зрозумілою є тенденція до пошуків коренів і віддалених джерел романтизму та спроба окреслення його найстарших етапів становлення. Польський романтизм 1822-1863 рр. опирався на західно-європейський, який одержав у кожній культурі своє власне обличчя: у німців – містику; в англійців – особистість, що буде протиставляти себе розумному поведженню; у французів – незвичайні історії. Термін «романтизм» означав новий літературний напрям, протилежний класицизму. Як новий тип свідомості й ідеології, що охопив різні терени людської діяльності, романтизм був пов'язаний із докорінною зміною всієї системи світоглядних орієнтацій і цінностей. Визначальними для нього стали такі риси як заперечення раціоналізму доби Просвітництва, ідеалізм у філософії, історизм, апологія особистості, неприйняття буденності і звеличення «життя духу». Основним завданням романтизму було зображення внутрішнього світу, широсердного життя, а це

можна було робити і на матеріалі історій, містики, фольклору. Ці роки стали часом становлення й утвердження романтичної течії в польській літературі. Його вплив поширювався паралельно зростанню революційних настроїв у суспільстві, загострення суперечностей, що привели до Листопадового повстання. Першість романтизму як провідного напрямку польської літератури першої половини XIX ст. була обумовлена передусім його бунтарським змістом. Збірка «Балади і романси» (1822) А. Міцкевича, до якої ввійшли твори-маніфести «Романтичність» (художній), «Ода до молодості» (політичний), стали етапом в історії польського романтизму, відкривши початок нової доби. А передмову до книги сучасники сприйняли як маніфест польського романтизму. Р. Пілат пише: «Давніші, застарілі літературні думки все більше і більше поступаються новим уявленням... Головною характерною рисою є поширення сентиментальності, яка ніяким чином не пов'язана з попереднім класичним конвенціоналізмом, але має романтичне забарвлення». Професор П. Жбіковський, заглибився у вивчення окремого явища в польській літературі – романтичного перелому. Вчений писав, що в цьому випадку більш доречним було б говорити не про перелом, а про переломи.

Ранньоромантичні художні паростки припадають здебільшого на середину XVIII ст. Для їх характеристики використано термін преромантизм, інколи трактований як виключно літературний напрям, хоча його тенденції якого пов'язані з кременецьким осередком.

Кременець на початку XIX ст. називали «волинськими Афінами». Це культурно-освітній осередок започаткований в 1805 році просвітителем Т. Чацьким. Ліцей славився багатою бібліотекою, якою користувалися відомі поети-романтики: Т. Заборовський, А. Мальчевський, Т. Падура, М. Гославський, С. Вігвіцький та інші. Викладали тут Е. Словацький, А. Фелінський, К. Сенкевич, відомий прозаїк і драматург Ю. Коженювський. У 1815 році учні ліцею, «гордість та надія», як називав їх керівник навчального закладу Т. Чацький створили літературно-просвітницький таємний «Клуб письменства». Це увіковічено у героїко-комічній поемі Т. Заборовського – вихідця із Східної Галичини, який відіграв важливу, хоч і досі маловивчену і належно не оцінену роль у культурному і науковому житті кременецького осередку. З 1818 року Заборовський почав редагувати літературний розділ періодичного органу «Наукові справи» для вихованців ліцею, де вже в перший рік видання органу одночасно із статтею поета та теоретика літератури К. Бродзінського «Про класицизм і романтизм» було надруковано працю піонера слов'янської фольклористики З. Доленги-Ходаковського «Про слов'янщину перед християнством», яка справила значний вплив на розвиток літератури, зокрема спрямувала зусилля молоді на збирання пісень

і легенд Волинського краю. Невипадково саме на період преромантизму та раннього романтизму припадає різкий прорив у фольклористиці, збирання, обробки вивчення та видання слов'янського, переосмислення усної народної творчості під кутом зору її естетичної вартості й значення для людської культури.

Утверджена Тишинським і Грабовським категорія « української школи » стосувалася літературних явищ, які почали з'являтися у Варшаві ще від 1818 року. Знову ж таки прив'язані до території, історії та культури власної землі учні А. Мальчевського, Б. Залеського та С. Гоцинського, повісті та вірші М. Чайковського, Т. Олізаровського та О. Грози, деякі повісті Ю. Крашевського, деякі праці М. Грабовського. Тимон Заборовський, Кароль Сенкевич – видали в Варшаві том «Вправ наукових» де, між іншим, Тимон Заборовський надрукував уривки своєї історичної поеми «Zdobycie Kijowa». Перебіг подій у поемі, згідно з задумом автора, відбувається на території між Сокалем і Луцьком та Києвом, а у стилі оповіді він абсолютно не зважав на класицистичні традиції епіки.

Представники кременецького осередку були більш-менш одностайні в тематиці, стилістиці й загальній тональності своїх «українських» творів, в яких прагнули душевного зближення з українським народом, вчування і вживання в його історію, звичаї, усну творчість. Їхню програму найкраще ілюструють рядки Т. Заборовського:

«Втекти у степ, прикластись до могил,

І звідти розповідь вести про давнину».

Роль Тимона Заборовського (1799-1828) в історії польської літератури прийнято вважати як другорядну, його можна назвати представником «утраченого покоління» ранніх романтиків. Про це говорить Григорій Семенюк у своїй статті «Погранична творчість Тимона Заборовського». Навіть серед істориків літератури його ім'я є мало дослідженим. З легкістю можна сказати чому так відбувається. Одною з причин слід вважати переконання науковців, які займаються цією галуззю, що творчість, так званих, другорядних поетів, до яких належить «wieszcz Miodobogu» не на багато поповнює літературну скарбницю народу. Творчість Заборовського на карті історії літератури на межі XVIII і XIX ст. є доведеним фактом. Однак літературознавці, котрі займаються вивченням доби Просвітництва, здебільшого пишуть про романтичний перелом у творчості поетів «української школи». В цих часах і творив Заборовський, талант якого порівнювали з талантом Адама Міцкевича.

Перша монографія Т. Заборовського була написана Марією Данилечовою в 1933 році – це спроба окреслити спадщину Заборовського та його вплив на літературу українсько-польського пограниччя. «Współcześni i potomni o

Zaborowskim» це частина праці, в якій свої згадки залишили ті, які знали подолання, які покладали на нього та його поезію великі надії, і зрештою, ті які формували його думку на рахунок поезії. Марта Півінська звертає свою увагу на особисте життя поета, на його трагічну долю, та нещасливе кохання. У праці автором якої є Григорій Семенюк більше уваги звернено на преромантичні тенденції в творчості.

Народився поет 18 квітня 1799 в Личковцях. Батько поета був заможним шляхтичем, мав можливість дати сину освіту в Кременецькому лицейі. Там поет навчався шість років. Там і відбулися перші літературні спроби. З 1816–1818 р., перебуваючи у Варшаві, редагував «Вправи наукові», а саме «O zewnętrznej budowie wiersza polskiego». Посеред літературних творів, які визначали межі чергових романтичних переломів, знайшли своє місце і твори Т. Заборовського. Варто придивитися до них ближче, аби мати змогу знайти та означити риси нової епохи. Це питання є особливо важливим в контексті критичної літератури того періоду, наукових праць, присвячених творчості поета. Навіть не досить детальний аналіз дозволяє нам побачити велику різницю в думках і оцінках. Для одних – Х. Бегелейсена та А. Міцкевича – праця Заборовського - це не варті уваги твори пізнього класицизму, для інших – Т. Пінего або М. Крідла - це докази справжнього поетичного таланту, який не мав можливості розвинути в повній мірі. Це саме ті преромантичні твори, в яких відчувається зацікавленість історією та фольклором.

Історія української землі, пейзажі рідного Поділля, а також «краєвиди» душі стали головною темою творів Тимона Заборовського. Тут відчуваються внутрішні переживання поета. Вони якнайкраще відбивають трагічні суперечності внутрішнього світу поета, роздвоєного між прагненням дії, чину, який так і залишився нездійсненим, та долею провінційного літератора, закоханого, разом із тим, у свою провінційну батьківщину. Через ці душевні суперечності, дослідники відзначають класицистичну неупередженість його творів.

Працював над поемою про Болеслава Хороброго «Здобуття Києва». Яка була надрукована у журналі «Вправи наукові». Україна для поета є дуже важливою, він вкладає душу у написання «українських» творів і саме тут ми бачимо ті преромантичні ознаки та явища. Батьківщина була саме приватною, а не політичною вітчизною Заборовського. Його патріотизм мав здебільшого соціальний та локально-подільський характер. Він був прихильником «слов'янської ідеї», це явище набуло популярності в літературі ще за часів Просвітництва. У трагедії Тимона Заборовського «Богдан Хмельницький» важливе місце займає концепція слов'янської землі, провідником якої стає сам Богдан Хмельницький. Заборовський говорить про гетьмана як про

батька братських народів. Він бажає перемоги над магнатами, які тримають народ у покорі, а короля – у неволі. Богдан майбутнє щастя слов'янського світу. Аналізуючи цей твір варто згадати, що в кінці епохи Просвітництва і на початку романтизму в Європі великого значення набув масонський рух. Принципи якого йшли в супереч християнських конфесій, тому нове зацікавлення козачиною та прирівнювання козаків до лицарського ордену, який завжди стояв на позиції захисника християнської віри та гідності.

В останні роки життя – тобто вже під час перебування в Україні – поет пише «Думи подільські» (1823). Події у творі пов'язані з пануванням турків на Поділлі. Турок – це ворог козака, ворог святої віри. А позитивним героєм є Ян Собеський, тут ми бачимо чітке протиставлення «свого» та «чужого». І вже без сумніву цей твір можна назвати провісником романтизму. Казимир Вуйцицький говорив про нього як дозріваючого романтика, а не поета зламу – «Якби він жив довше, без сумніву, посів би значне місце серед романтиків».

Отже, аналіз творів письменника заслуговує на більш ґрунтовне дослідження, але це справа майбутнього. Якби не трагічне самогубство на двадцять дев'ятому році життя, яке сталося через неможливість творчої самореалізації та непоборний внутрішній конфлікт, Тимон Заборовський посів би значне місце серед романтиків. Із його творчості в якій присутні історія, фольклор ми бачимо початок нової романтичної доби, нової літератури.

1. Козак С. Український преромантизм. – Варшава: Wyd, 2003. – 237 с.;
2. Радшишевський Р. «Українська» та «польська» школи в літературі українсько-польського пограниччя // 36. наук. пр. «Українська школа» в літературі та культурі українсько-польського пограниччя. – К., 2005. – 598 с.;
3. Семенюк Г. Погранична творчість Тимона Заборовського. // 36. наук. пр. «Українська школа» в літературі та культурі українсько-польського пограниччя. – К., 2005. – 598 с. 4. *Literatura polska*. Przewodnik encyklopedyczny. Redaktor naczelny PWN: Rafał Łąkowski. – Warszawa: Wydawnictwo PWN, 1989. – 680 s.; 5. Słownik literatury polskiej XIX wieku. – red. Józef Bachórz i Alina Kowalczykowa. – seria „Vademecum polonisty”. – red serii Janusz Sławiński. – Wrocław: Ossolineum 2009. – 1012 s.